

UNIVERSITY OF TAMPERE

This document has been downloaded from
Tampub – The Institutional Repository of University of Tampere

Julkaisun pysyvä osoite on <http://urn.fi/URN:NBN:fi:uta-201210101045>

Tekijä(t): Nikunen, Kaarina
Nimeke: Sukupuolittuneet mediakuvastot ja yllirajainen kokemus maahanmuuttajanuorten arjessa
Teoksen nimi: Monikulttuurisuuden sukupuoli : kansalaisuus ja erot hyvinvointiyhteiskunnassa
Teoksen toimittaja(t): Keskinen, Suvi; Vuori, Jaana; Hirsiaho, Anu
Vuosi: 2012
Sivunumerot: 155-173
ISBN: 978-951-44-8726-2
Julkaisija: Tampere University Press
Sivumäärä: 19
Tieteenala: Media- ja viestintätieteet
Yksikkö: Viestinnän, median ja teatterin yksikkö
Julkaisun tyyppi: Artikkelikokoomateoksessa
Kieli: fi
URN: URN:NBN:fi:uta-201210101045

All material supplied via TamPub is protected by copyright and other intellectual property rights, and duplication or sale of all part of any of the repository collections is not permitted, except that material may be duplicated by you for your research use or educational purposes in electronic or print form. You must obtain permission for any other use. Electronic or print copies may not be offered, whether for sale or otherwise to anyone who is not an authorized user.

Kaarina Nikunen

SUKUPUOLITTUNEET MEDIAKUVASTOT
JA YLIRAJAINEN KOKEMUS
MAAHANMUUTTAJANUORTEN ARJESSA

Media rakentaa käsityksiä siitä, mitä kansakunta on, mitä se voi olla ja keitä siihen kuuluu. Se luo käsityksiä kansanryhmistä ja vähemmistöistä. Median tuottamat kuvastot voivat olla monipuolisia, mutta myös yksipuolisen toisteisia ja stereotyyppisiä. Samalla mediaesitykset ovat myös sukupuolittuneita. Näitä median luomia kuvastoja voi ajatella eräänlaisina pakotettuina identiteetteinä (Yuval-Davis 2006). Median tuottamalla kuvastoilla on seurauksia sille, miten maahanmuuttajataustaiset nuoret tytöt ja pojat kokevat olevansa osa suomalaista yhteiskuntaa. Määritelläänkö heitä tasaveroisina kansalaisina? Ymmärretäänkö suomalaisuus moninaisena vai etnisesti yhdenmukaisena?

Media ei kuitenkaan rakennu yksinomaan kansallisesti vaan se ylittää kansallisia rajoja. Transnationaalit mediatilat rakentuvat nimenomaan median käytön kautta ja nykyisin muun muassa internetin erilaisilla foorumeilla ja sosiaalisessa mediassa. Erikielisen median rinnakkainen katselu on varsin tyypillistä maahanmuuttajaperheissä. Mediatutkimus kiinnittää entistä useammin katseensa transnationaalien median yhteiskunnallisiin ja kulttuurisiin ulottuvuuksiin, transnationaalien kokemusten merkityksiin maahanmuuttajien arjessa. (Gillespie

1995; Georgiou 2001; Bailey & Harindranath 2006; Robins & Aksoy 2005).

Usein tutkimus on tarkastellut median merkityksiä etnisten vähemmistöjen arjessa erityisesti kodin piirissä ja käyttänyt tutkimusmenetelmänä paljon etnografiaa. Median käytön eri tilat ja tilanteet kertovat median eri merkityksistä (Peterson 2003, 127–137). Siinä missä yksityinen median käyttö kytkeytyy paljolti perhesuhteisiin, median merkitys esimerkiksi kouluissa ja työpaikoilla rakentuu ja järjestää toisenlaisia sosiaalisia suhteita, kuten suhteita ystäväpiiriin ja kollegoihin (Algan 2003, 26–27). Erityisesti nuorten kohdalla näyttäisi olevan niin, että siirtymä kodin ulkopuolelle tuottaa varsin toisenlaisia, osin suorapuheisempia ja luottamuksellisempia keskusteluja teemoista, jotka kodin piirissä saattaisivat tuntua liian arkaluontoisilta (Banaji 2005).

Tässä artikkelissa tarkastelen maahanmuuttajataustaisten nuorten median käyttöä ja heidän tulkintojaan mediasta transnationaalien kokemuksen näkökulmasta. Analyysilleni on tärkeä transnationaalien sensibilitietin käsite, joka lyhyesti sanottuna merkitsee kykyä ajatella ja toimia yli kansallisten rajojen. Yhdistän tarkastelussani transnationaalien kokemuksen intersektionaaliseen näkökulmaan, joka huomioi sen, että identiteettiä määrittävät useat eri ulottuvuudet kuten etninen taustan, ikä, sukupuoli ja luokka. Näin ollen intersektionaalisuus merkitsee herkkyyttä erojen moninaisuudelle. Kuten Nira Yuval-Davis (2006) toteaa, sosiaalinen paikantuminen on aina yhteydessä yhteiskunnan valtasuhteisiin. Kysyn artikkelissa, millaisten medialähtöisten kulttuuristen ja sukupuollittuneiden oletusten ja käsitysten paineessa nuoret elävät ja kuinka heidän yllirajainen kokemuksensa suhteutuu näihin käsityksiin.

Artikkeli pohjaa tutkimukseen kolmessa suomalaisessa koulussa. Tutkimukseen osallistuvat nuoret olivat S2-ryhmässä opiskelevia lukiolaisia. S2-ryhmä on järjestetty niille, jotka opiskelevat suomea toisena kielenään. Tutkimukseen osallistuneet nuoret olivat taustaltaan Irakista, Iranista, Turkista, Somaliasta, Kiinasta, Vietnamista, Boliviasta, Virosta, Venäjältä ja Bosniasta. Kaikki olivat muuttaneet Suo-

meen muualta, osa pikkulapsina, osa murrosikäisinä noin 5–6 vuotta sitten. Tutkimuksen ensimmäinen osa toteutettiin marraskuussa 2006 eräänlaisena pilottina. Tutkimus sisälsi kolme fokusryhmähaastattelua, joiden tavoite oli tehdä alustava selvitys mediankäytöstä ja kerätä tietoa sopivista metodologisista välineistä tutkimuksen toista vaihetta varten. Fokusryhmähaastattelut toteutettiin yhteensä 22 oppilaan kanssa, jotka olivat iältään 15–20-vuotiaita. Useimmat oppilaista tapasin vuotta myöhemmin tutkimuksen toisessa vaiheessa. Toinen vaihe käsitti kahden kuukauden opetusjakson talvella 2007–2008, jolloin pidin media-analyysitunteja tutkimuksessa mukana oleville oppilaille. Toinen vaihe sisälsi myös median käyttöä koskevan lomakekyselyn, mediapäiväkirjan viikon ajalta sekä 22 haastattelua. Haastateltavista tyttöjä oli 13 ja poikia 7. Näitä seurasi dokumenttityöpaja joka toteutettiin keväällä 2008.

Mediakeskustelun emansipatoriset ulottuvuudet

Koulu on tässä tutkimusasetelmassa lähtökohta, joka tuottaa tietoa nuorten sosiaalisista verkostoista. Samalla koulu on mediatyöpajojen ja toimintatutkimuksen paikka. Tutkimus koulussa avaa näkökulmia vallan, etnisten vähemmistöjen ja maahanmuuttajien poissulkemisen ja mukaan ottamisen mekanismeihin. Monikulttuurisuuden ymmärtämisessä Martha Nussbaum (1997, 294) korostaa oppilaiden narratiivisen kuvittelun kehittämistä. Tämä antaa mahdollisuuden pohtia millaista on olla toisen asemassa sekä tulkita toisen tekoja ja näkemyksiä henkilön historiallisen ja sosiaalisen maailman kontekstissa.

Omassa tutkimuksessani puhe median käytöstä osoittautui heidelmälliseksi keskustelun avaajaksi monikulttuurisuuden ja rasismien kysymyksissä. Tunneilla käsitellyt media-aineistot veivät puhetta eteenpäin. Allisson Skerrettin (2008) tutkimus englannin kirjallisuuden opetuksesta osoitti niin ikään, että media-aineistot ovat hyödyllisiä rasismia ja syrjintää koskevissa keskusteluissa, sillä niiden kautta on

helppo puhua vaikeista ja henkilökohtaisista asioista. Parhaimmillaan mediakeskustelut voivat siis olla emansipatorisia. Esimerkkinä tällaisesta pidän keskusteluumme ruotsalaisesta elokuvasta *Uusi maa* (*Det Nya Landet*, Ruotsi 2002).

Näytin oppilaille 10-minuuttisen pätkän elokuvasta, joka kertoo kahden turvapaikanhakijan, somalialaisen Alin ja iranilaisen Massoudin tarinan. Skeptisenä ja kyllästyneenä odottamaan turvapaikkapäätöstä Massoud päättää lähteä vastaanottokeskuksesta ja ennen pitkää koko maasta väärennetyjen papereiden avulla. Ruotsi-verkkareihin sonnustautunut nuori ja optimistinen Ali lähtee hänen mukaansa. Tästä alkaa matka halki Ruotsin.

Oppilaille näytetyssä kohtauksessa Massoud ostaa käytetyn auton huijariksi osoittautuvalta autokauppiaalta. Kun Massoud saapuu autollaan vastaanottokeskuksen pihalle, hän näkee väkijoukon. Poliisi on pistämässä täytöntöön turvapaikanhakijoiden palautusta kotimaahansa, minkä seurauksena pihalla syntyy nujakka. Varhain seuraavana aamuna Massoud ja Ali lähtevät autolla pakomatalle. Kohtaus päättyy Alin katsellessa ohikiitävää ruotsalaismaisemaa ja hurratessa auton ikkunasta ”Heja Sverige!”

Katselun jälkeen pyysin oppilaita kirjoittamaan näkemyksiään otoksesta. Tämän jälkeen käynnistimme keskustelun elokuvan teemoista ja median käytöstä yleisemminkin (tulkinnoista tarkemmin Nikunen 2007). Elokuvakohtaus viritti keskustelua maahanmuuttajien asemasta ja moni tarkasteli kohtausta suhteessa omiin kokemuksiinsa ja ensimmäisiin kuukausiin Suomessa. Kohtauksesta kirjoitetut ajatukset olivat tunteenomaisia ja usein surun sävyttämiä.

Nyt kun asumme Suomessa ja kaikki on hyvin, en usein muista sitä, ettei kaikilla ole yhtä hyviä mahdollisuuksia. Ja tietenkin toivon että kaikki jotka kärsivät omassa maassaan löytäisivät paremman elämän. (13H7.)¹

1. Kirjoitukset on koodattu ryhmän mukaan.

Ajattelen sitä, kuinka vaikeaa monilla pakolaisilla on. Jotenkin se [elokuvakohtaus] muistutti myös ensimmäisestä vuodestani Suomessa, kun en ollut kovinkaan iloinen. (10H.)

Elokuva puhutteli nuoria erityisellä tavalla draamallisen kerrontansa ja fiktiivisyytensä kautta. *Uusi maa* herätti tunteita ja samaistumisen hetkiä ja toimi näin emansipatorisena tekstinä. Oppilaiden kirjoittelusta oli helppo lukea kohtausten empaattinen voima: se puhutteli samastumaan, asettumaan toisen asemaan ja pohtimaan omaa tilannetta. Oleellista on kuitenkin se, millaisia emansipatorisia ulottuvuuksia itse keskustelulla oli oppilaille. Keskustelu luokkahuoneessa tuotti yhden niistä harvoista tilanteista, jolloin oppilaat saattoivat jakaa kokemuksiaan median ja maahanmuuton kysymyksistä. Kysymykset rasismista ja stereotyyppisistä mediakuvastoista nousivat keskeisiksi. Oppilaat kertoivat tilanteista, jolloin heille oli huudeltu kadulla, heitä oli nimitelty tai käsketty ”palaamaan sinne mistä on tullutkin”. Samalla oppilaat kytkivät stereotyyppiset mediakuvastot näiden kokemustensa taustalle. He näkivät, että suomalainen uutis- ja ajankohtaisjournalismi tuottaa varsin negatiivista, ongelma- ja rikospainotteista kuvastoa maahanmuuttajista, joka leimaa heitä heidän päivittäisessä arjessaan (vrt. Alghasi 2009). Samalla kun media herätti keskustelua rasismien ja poissulkemisen kokemuksista, sitä tarkasteltiin siis näitä kokemuksia tuottavana ja rakentavana instituutioon. Mahdollisuus kuulla muiden samankaltaisista kokemuksista näytti tärkeältä ja tuotti edes hetkellisesti yhteenkuuluvuuden tunnetta.

Näin ei kuitenkaan tapahtunut aina. Nuoret myös kiistelivät ja vastustivat keskustelun olettamaa asemaa heistä itsestään yksinomaan maahanmuuttajina. Kysyin oppilailta, samastuvatko he joihinkin elokuvan henkilöhahmoista. Yksi pojista sanoi pitäneensä erityisesti autokauppiaasta. Pojan vastausta seurasi naurunpyrkähdyksiä. Hahmo, johon hän viittasi, oli ylipainoinen autokauppias, joka huiputti Massoudin viimeiset rahat myymällä hänelle huonokuntoisen auton. Autokauppias on taustaltaan maahanmuuttaja, mutta se käy ilmi vain hänen ruotsia murtavasta puheestaan. Ulkoisesti hän voisi olla kanta-

ruotsalainen eikä tunnistu maahanmuuttajaksi sellaiselle, joka ei osaa ruotsia. Oppilaan vastauksen voi tulkita kapinallisena, maskuliinisena positiona, joka sai tukea ennen muuta ryhmän muilta pojilta. Kun oppilas käänsi kysymyksen vitsiksi, hän väisti vakavan vastauksen, joka voisi paljastaa tunteita – ehkä tehdä oppilaan haavoittuvaksi. Hän kieltäytyi kunnan oppilaan roolista ja kenties samalla myös uhrin roolista valitsemalla samastumiskohteekseen elokuvan ”pahiksen”. Näin tehdessään hän myös vastusti tutkimusasetelmaa, jossa hänelle oletettiin positio maahanmuuttajana tai pakolaisena.

Tapaus on oiva esimerkki siitä, kuinka tutkimusasetelmallakin voi pahimmillaan toiseuttaa kohteitaan eikä tutkija aina kykene ymmärtämään tutkittavien haluttomuutta uusintaa identiteettiään ”maahanmuuttajina”. Tapaus herättikin minut pohtimaan omaa oppilaisiin kohdistuvaa ”tunkeilevaa” katsettani. Bell hooks (1994: 85, 129–130) on kirjoittanut luokkahuoneessa vallitsevista vallan muodoista, jotka hiljentävät marginaalisten ryhmien äänet ja antavat tilaa valkoiselle ryhmälle, joka hallitsee itsestään selvästi, miltei näkymättömästi. Opettajan voi olla vaikea nähdä ja tunnistaa omaa asemaansa osana hallitsevaa ryhmää. Tällainen tilanne jättää vain vähän tilaa marginaalisen kokemuksen ilmaisulle ja voi toisinaan, kuten omassa esimerkissäni, tuottaa pakotettuja ja väkinäisiä tilanteita. Hooks korostaakin, että opettajien on oltava tietoisia itsestään, arvoistaan ja asemistaan, mikäli haluavat opettaa tavalla, joka ei syrji tai uhkaa. Itsetuntemus on yhtä lailla opettajan kuin oppilaankin tavoite.²

Tapaus kuvaa sitä, kuinka vaikeaa on ymmärtää identiteettien moninaisuus ja samanaikaisesti kuitenkin tarkastella erityisesti tiettyä identiteetin ulottuvuutta eräänlaisena jaetun kokemuksen perustana. Maahanmuutto on tutkimilleni nuorille merkittävä kokemus, joka määrittää vahvasti heidän elämänsä. Tämä tapahtuu kuitenkin monin eri tavoin. Nuorten kokemusten kirjo on suuri eikä kokemuksia voi palauttaa yksinkertaisesti etniseen taustaan tai sukupuoleen.

2. Samankaltaisia kokemuksia nousi esiin lasten median käyttöä koskevassa CHICAM-projektissa, missä lapset eivät olleet erityisen innokkaita puhumaan kokemuksestaan nimenomaan ”maahanmuuttajina” (de Block, 2006).

Transnationaali herkkyys

Media-analyysitunneilla katselimme erilaisia mediaesityksiä ja keskustelimme niiden rakenteista ja merkityksistä. Analysoimme nuorten kanssa uutistekstejä ja huumoria mediakuvastoissa (mm. elokuvaa *Borat* ja Muhammedin pilakuvia). Keskusteluista piirtyi esiin nuorten transnationaali median käyttö eli esimerkiksi se, miten he osallistuvat monikulttuurisiin ja monikielisiin verkkoyhteisöihin. Brittitutkijat Kevin Robins ja Asu Aksoy (2005) puhuvat transnationaalista sensibiliateetistä eli herkkyydestä, jonka he käsittävät kuvittelun tilana, joka ylittää kansalliset rajat. Toisin sanoen se merkitsee kykyä toimia ja ajatella yli kulttuuristen ja kansallisten kehysten. Robins ja Aksoy (mt., 19) kritisoivat mediatutkimusta siitä, että se asemoi kansallisvaltiot mediakulttuurin keskiöön ja rakentaa korrelaatiota kansallisen koheesion ja sosiaalisen järjestyksen välillä. Heidän mukaansa kyvyttömyys ajatella yli kansallisten rajojen merkitsee myös kyvyttömyyttä ymmärtää maahanmuuttajuuden kokemusta. Näen kuitenkin, että on yhtä lailla tärkeää ymmärtää, kuinka kansallinen kehys määrittää arjen kokemusta. Kansallisen ajattelun keskeisyys tulee vastaan arjen eri tilanteissa ilmentäen identiteetteihin kohdistuvaa institutionaalista määrittelyvaltaa paikallisella tasolla. Kun siis tarkastellaan ylirajaista herkkyyttä, on keskeistä miettiä myös niitä erilaisia vallan mekanismeja, jotka rajaavat näitä pyrkimyksiä.

Kytken transnationaalin herkkyyden erityisesti luokkahuoneessa käytyihin keskusteluihin, joissa oppilaat toivat esiin oman kokemuksellisen näkökulmansa median käyttöön. Uutisia ja viihdettä koskevissa keskusteluissa pohdittiin uutisten rajattuja näkökulmia sekä mediatekstien suhdetta uskontoon, kristinuskosta islamiin. Oppilaat nostivat esiin oman taustansa ja kokemuksensa ja pohtivat esimerkiksi sitä, miksi heitä kiinnostavat tietyt aihepiirit ja uutisoinnit.

Uutisia koskevassa keskustelussa Iranista kotoisin oleva tyttö kertoi seuraavansa tiiviisti Irania koskevia uutisia useista eri lähteistä. Uutisilla oli henkilökohtainen ulottuvuus, koska poliittinen tilanne maassa oli pakottanut hänen perheensä muuttamaan maasta. Uutisten

seuraaminen oli tärkeää myös alueella edelleen asuvien sukulaisten ja ystävien tilanteen vuoksi. Irakista kotoisin oleva poika niin ikään kertoi seuraavansa Irakin tapahtumia sekä suomalaisten uutislähetysten että arabiankielisten uutislähetysten kautta. Tässä suhteessa nuorten median käyttö noudatteli muissa tutkimuksissa esiin nousutta havaintoa, jonka mukaan konfliktien seurauksena pois muuttaneet seuraavat usein tiiviisti entisen kotimaansa poliittista tilannetta (Alghasi 2009).

Aina uutisten intensiivinen seuraaminen ei kuitenkaan liittynyt konfliktiin. Virosta kotoisin oleva 18-vuotias poika kertoi haastattelussa seuraavansa useita virolaisia lehtiä kuten *Postimeesta*, *Express hotlinea* ja *Essel Öhtulehteä* netistä sekä suomalaisia iltapäivälehtiä, *Helsingin Sanomia* ja *Aamulehteä*. Valintakriteerinä oli lehtien luotettavuus ja halu seurata nimenomaan ajankohtaisia poliittisia ja yhteiskunnallisia uutisia sekä entisestä että nykyisestä kotimaasta. Median käyttö kuvasti pojan kiinnostuksen kohteita laajemminkin, sillä hän kertoi suunnittelevansa myöhemmin yhteiskuntatieteiden tai taloustieteen opintoja ja haluavansa mahdollisimman pian myös vaihto-oppilaaksi ulkomaille.

Medialukutaidon näkökulmasta uutisten seuraaminen eri lähteistä on kiinnostavaa. Se tuo vertailupohjaa suomalaisen median tapaan käsitellä muun maailman uutisia. Ennen kaikkea se kiinnittää huomion uutisten rakennettuun luonteeseen. Mediatutkimuksessa on usein noussut esiin uutisten itsestään selvä luonne: niiden valintoja tai kerrontaa kyseenalaistetaan harvoin (Ridell 1998). Kun samaa uutisaihetta seurataan useasta lähteestä, uutiskerronta tulee näkyväksi ja erilaiset valinnat, painotukset ja näkökulmat nousevat esiin. Nuorten näkemyksissä suomalaiset uutiset näyttäytyivätkin varsin niukkoina. Useimmat peräänkuuluttivat laajempia ja perusteellisempia keskusteluohjelmia ajankohtaisista aiheista. Samat näkökulmat toistuivat myös yksittäisissä haastatteluissa:

KN: Mites sitten semmonen, että miten sun mielestä sitten Irakia esimerkiksi käsitellään suomalaisessa mediassa? Kun sä sanoit, että sun isä katsoo niitä uutisia koko ajan, niin tuntuuko susta, että se on vähän erilaista sitten?

H: Totta kai se on. Se on kun arabiankielisissä jutuissa on tosiaan aika paljon noita semmoisia, missä on semmoisia juttutuokioita, että aletaan puhua tilanteesta. Sitten jotain pari eksperttiä tulee niinkun kertomaan mielipiteensä ja silleen. Suomessa on aika harvoin semmoisia juttuja, että siinä vaan niinkun uutisoidaan silleen nopeesti ja silleen. Joskus vaikka, jos asia on ehkä vakava kyllä, niin sitä ei oikein uutisoida silleen, että se antaisi semmoisen niinkun näkyvyyden siitä, että se olisi vakava asia. (Poika, 17-vuotias, muuttanut Irakista.)

Suomalaismedia näyttäytyi myös keskusteluohjelmien osalta niukkana, pinnallisena ja näkökulmaltaan rajallisena kuten 17-vuotias Irakista kotoisin oleva tyttö kertoi:

H: Uutisissa ei paljon käsitellä Irakin asioita. Irakissa pommi räjähti ja kolmekymmentä ihmistä kuoli. Piste. Ei mitään muuta.

KN: Mitä sä toivoisit, että siitä kerrottaisiin?

H: Laajemmin eikä vain Irakin asioista. Niin kun maailman asioista, koska vaikka asumme niin kun Suomessa, mekin olemme osa maailmaa. Maailman asiat varmasti vaikuttavat meihinkin. Jos kerrottaisiin asioista vähän laajempia tietoja ja tollaista.

Halu nähdä perusteellisempia ajankohtaisohjelmia ei kytkeytynyt ainoastaan haluun saada lisää tietoa entisestä kotimaasta. Se kytkeytyi myös siihen, kuinka ulkomaanuutisointi vaikuttaa ymmärrykseen maahanmuuttajien ja erityisesti pakolaisten tilanteesta (Simonsen 2007). Lyhyt, toisteinen raportointi tuottaa käsityksiä muuttumattomasta väkivallan kulttuurista ja sodan loputtomista uhreista ja tuottaa turtuneisuutta ja välinpitämättömyyttä, ”myötätuntoväsymystä”, kuten Lilie Chouliaraki argumentoi (2006, 112–113). Ulkomaanuutisoinnilla onkin merkittävä vaikutus maahanmuuttajien asemaan. Haastatteluissa nousi selvästi esiin se, kuinka tapahtumien perusteellinen taustoitus auttaisi ymmärtämään lähdön syitä ja toisaalta sitä, miksi paluu ei ole yksinkertaista.

Nuoret seurasivat uutisia pääsääntöisesti internetin välityksellä, mikä on noussut esiin myös muissa tutkimuksissa (Elias & Zeltser-Shorer

2006). Uutissivustojen ohella nimenomaan internetin transnationaalit yhteisöt ja keskustelualueet olivat nuorille tärkeitä. Internet mahdollistaa transnationaalien yhteisöjen muotoutumisen muita mediatiloja paremmin (Shohat 1999; Mainsah 2010). Luonteeltaan transnationaali media voi tarjota uusia ulottuvuuksia ja kiinnittymispisteitä identiteeteille. Peter Mandavillea (2003) seuraten voidaan todeta, että internet tarjoaa tilan, jossa marginaalisessa asemassa olevat nuoret voivat jakaa kokemuksiaan muiden samassa tilanteessa olevien kanssa. Samalla on muistettava, ettei osallistuminen monikielisiin ja monikulttuurisiin globaaleihin verkkoyhteisöihin ole poikkeuksellista ja rajaudu vain diasporassa eläviin, maahanmuuttajataustaisiin nuoriin. Käytännössä median käytön merkitykset esimerkiksi identiteetille eivät rakennu vain *halusta* olla osa globaalia nuorisokulttuuria vaan monikulttuurisuus on väistämätön osa arkea.

Oletetut uhrin

Haastatteluissa nousi esiin myös se, kuinka vahvasti kulttuuriset oletukset määrittivät nuoria – ja erityisesti tyttöjä. Tytöt kokivat tulevaisuutta valtakulttuurissa vahvasti määritellyiksi kulttuurinsa kautta: uhreina, alistettuina, rikollisina. Ainakin haastatteluissa tytöt nostivat näitä esimerkkejä enemmän esiin kuin pojat. Näin ollen pojat näyttivät olevan vapaampia liikkumaan kulttuurien välillä, eikä heihin kohdistunut samanlaisia oletuksia asemastaan yhden kulttuurin määrääminä. Tämä kertoo kulttuuristen oletusten sukupuolittuneesta luonteesta.

Kulttuurisia oletuksia ja stereotyyppioita tuotetaan erityisesti mediassa, ja nuoret tunnistivat monia tapauksia, joissa mediassa ollut uutinen palautui suoraan heidän arkeensa erilaisina kysymyksinä ja oletuksina. Yksi näistä tapauksista liittyi ruotsalaisen Fadime Sahindalin murhaan. Fadime Sahindalin murhasi hänen oma isänsä ja tapausta puitiin ns. kunniamurhana näkyvästi julkisuudessa (ks. Reimers 2007; Keskinen 2009b). Kurditaustainen tyttö kertoi, kuinka tapauksen

ollessa näyttävästi esillä iltapäivälehdissä eräs opettaja pysäytti tytön koulun käytävällä ja kysyi, voisiko tytölle käydä samalla tavalla kuin Ruotsin Fadime Sahindalille.

Opettaja vain tuli ja kysyi, voiko minulle käydä niin. Minua loukkasi se, miten opettaja vaan tulee kysymään. Miten hänellä voi olla oikeus kysyä sellaista? Minä kannatan naisten tasa-arvoa ja naisen aseman parantaminen on tärkeää, mutta minua loukkasi se tapa miten hän kysyi asiaa. (Tyttö, 18-vuotias, Iranista lähtöisin.)

Opettajan kysymys oletti tytölle tietynlaisen perheen ja taustan. Tyttö koki tämän loukkaavana, koska oletus perustui stereotyyppiseen käsitykseen kaikista kurdiperheistä samanlaisina ja arvoiltaan yhdenmukaisina. Opettajalta puuttui hienotunteisuutta, ja yhtäkkinen kysymys julkisessa koulun tilassa tuntui korostavan valta-asetelmaa tytön ja opettajan välillä. Opettajan tarkoitus oli kenties hyväntahtoinen, mutta hän ei mitään ilmeisimmin ollut perillä kysymyksen tuottamasta stereotyyppiä ja valta-asetelmasta. Postkoloniaalisesta näkökulmasta katsoen tämäntyyppisiin kysymyksiin sisältyy myös käsitys toisen kulttuurista jollain tavalla alempiarvoisena tai primitiivisenä. Keskustelu naisten tasa-arvosta tai sen puutteesta esimerkiksi islamilaisessa kulttuurissa sisältää helposti tällaisen alentuvan asenteen (Mulinari et al. 2009).

Tyttöjen kokemuksiin sisältyi myös islamiin liitettyjä stereotyyppisiä käsityksiä naisen asemasta ja erityisesti huivin käytöstä (KESKINEN). Islamin käsittely suomalaisessa mediassa on ollut varsin ongelmakeskeistä ja varsinkin fundamentalistinen islam on ollut näkyvästi esillä (Raittila & Maasilta 2008; Maasilta et al. 2008). Islam visualisoituukin mediassa erityisesti hunnun kautta. Erityisesti burkkaa ja niqabia koskevat debatit korostavat islamilaisen kulttuurin eroa länsimaisesta tasa-arvon kulttuurista (Khiabani & Williamson 2008). Näin ollen ei liene yllättävää, että huntua käyttämätöntä musliminaista voidaan hämmästellä, kuten seuraava haastattelulainaus kertoo:

Koko ajan ne [suomalaiset] haluaa tietää, miksi sä et käytä huivia. Mä en käytä huivia ollenkaan. Kaikki muut ihmiset ajattelee sitä, että jos on islaminuskoinen hänen pitää laittaa huntu päähän. (17-vuotias tyttö, lähtöisin Turkista.)

Tämä kuvastaa turhautumista yksioikoiseen käsitykseen islamista. Sitaatti kertoo myös siitä, kuinka omia valintoja on todistettava ja seliteltävä muille, jotka eivät kuitenkaan välttämättä ole perillä valintojen lähtökohdista.

Siinä missä musliminuoret saavat taistella islamia koskevien stereotyypioiden kanssa, venäläistäustaiset joutuvat puolustautumaan rikoliskuvastoa ja naiset erityisesti prostituutiokuvastoa vastaan (Sverdljuk 2009).

KN: Miten venäläiset sitten näkyvät suomalaisessa mediassa?

H: Se on niitä rikosjuttuja. Ei siis, ei mitään sellaisia ohjelmia tai ei näytetä sitä kulttuurista. Se on vaan että venäläinen teki näin ja näin ja näin. (Tyttö, 18-vuotias, lähtöisin Venäjältä.)

Jälleen kysymys on siitä, kuinka mediaesitykset vaikuttavat maahanmuuttajiin arjen tasolla. Venäläisten näkyvyys yksittäisissä rikosuutisissa koettiin leimaavaksi, minkä vuoksi toivottiin moninaisempaa mediakuvastoa siitä kulttuuriperinteestä, josta nuoret ammentavat. Oleellista tässä on se, että nuoret kokivat mediakuvastot näin voimakkaasti, olkoonkin, että joukossa voi olla moninaisempiakin representaatioita. Kun ennakkokäsitykset kulttuurista ovat ohuet tai yksioikoiset, yksikin leimaava mediaesitys koetaan raskaana. Yksittäinen uutinen tuleekin tulkituksi kumulatiivisesti, osana laajaa mediakuvastojen virtaa uutisista elokuvaan ja tv-sarjoihin.

Kulttuuritausta tai erityisesti perheen arvot voivat myös aika ajoin olla ristiriidassa ympäröivän mediatodellisuuden kanssa. Tyttöjen (lähinnä Lähi-idän ja Etelä-Amerikan alueelta muuttaneiden) haastatteluissa nousi toistuvasti esiin alastomuus häiritsevänä tekijänä suomalaisessa televisiossa. Television ohjelmisto nähtiin seksuaalisesti

rohkeana, ja siihen on täytynyt opetella suhtautumaan. Kulttuuriset itsestäänselvytykset voivat tulla näkyviksi kun niitä tarkastelee uudesta näkökulmasta. Seksuaalinen kuvasto ei näyttäyty luonnollisena ja annettuna vaan suhteessa muihin kulttuurisiin kuvastoihin, joissa seksuaalisuutta ilmaistaan pidättyvämmiin. Oppilaat eivät seuranneet erityisen aktiivisesti suomalaismediaa, esimerkiksi televisiota, ehkä juuri sen vuoksi, että se herätti ristiriitoja eikä toisaalta tuntunut käsittelevän heille tärkeitä asioita. Toisaalta tälle ikäryhmälle on yleensäkin tyyppilistä se, ettei suomalaissarjoja seurata aktiivisesti (Finnpanel 2010).

Ystävät yli rajojen

Vaikka nuorten ystäväpiirit koulussa olivat moninaisia, niitä määrittivät tietyt jakamisen käytännöt kuten kulttuurinen ymmärrys perheen säännöistä ja arvoista tai jaettu kokemus itsestä ulkomaalaisena suhteessa suomalaisuuteen. Australialaisen Louisa Willoughbyn (2009) tutkimus ystäväpiirien muotoutumisesta kouluissa on osoittanut, että oppilaiden ystävyys-suhteissa tietty ”helpous” on tärkeä tekijä. Samantyyppiset lähtökohdat, arvot, kieli ja perhetausta ohjaavat oppilaiden hakeutumista etnisesti melko homogeenisiin ryhmiin. Erilaisuuden tunne ei Willoughbyn mukaan palaudu niinkään etniseen taustaan vaan siihen, kuinka tiettyjä perinteitä ja kulttuurisia tapoja ylläpidetään. Toisin sanoen etniset ryhmät voivat olla sisäisesti varsin heterogeenisiä esimerkiksi suhteessa perinteiden vaalimiseen tai uskonnollisuuteen.

Erityisesti tytöille ystäväpiirien muotoutumisessa yhteiset säännöt ja tavat olivat tärkeitä. Lähi-idästä kotoisin oleva 18-vuotias tyttö kertoi ystäväpiiristään näin:

Me emme mene ulos niin paljon. Sähän tiedät, että afganistanilaisilla on sama kulttuuri kuin meillä irakilaisilla, että tyttöjen on niinkun pakko olla kotona. Mutta joskus me menemme pyöräilemään tai joskus koulussakin me puhutaan tai viikonloppuna menemme toistemme luokse kylään.

Koulusta tulee monille tärkeä ystävyysuhteiden ja sosiaalisen elämän kannalta, koska se on keskeinen paikka, jossa nuoret tytöt tapaavat toisiaan taustasta riippumatta. Yksityinen ja julkinen tila määrittävät ystävyysuhteita erityisellä tavalla, ja ystävyyspiirit muotoutuvat sen mukaan, millaisia käytäntöjä tytöillä on esimerkiksi ulkona liikkumisen suhteen. Tässä mielessä internet mediana, joka mahdollistaa osallistumisen julkiseen keskusteluun yksityisen piiristä, on erityisen merkityksellinen. Se ei ainoastaan mahdollista suhteiden ylläpitoa yli etäisyyksien vaan tiivistää olemassa olevia ystävyysuhteita Suomessa.

Tytöt keskustelevat aktiivisesti netissä ja käyvät erilaisilla keskustelufoorumeilla, esimerkiksi naisen asemaan tai uskontoon liittyvillä sivustoilla. Näin ollen he eivät toista yksinkertaisesti kulttuurisesti määrättyä paikkaansa vaan jatkuvasti pohtivat sen merkityksiä ja rajoja. Rajat ja säännöt myös vaihtelevat perheestä riippuen ja samasta kulttuurista lähtöisin olevien kohdalla perheen säännöt voivat olla aivan erilaiset:

Mutta se on se meidän kulttuuri, pitää olla silleen hyvin pukeutunut. Paitsi että mulla ei ole ollut silleen. Mun vanhemmat on aina antanut mulle sen vapauden, että mä saan olla miten mä haluan, että saan pukeutua miten mä haluan. Iskä ei ole ikinä kieltänyt multa, eikä äiti. Mä saan itse päättää mitä mä laitan päälle ja miten mä olen -- Kun mä käyn joskus yhden kaverin luona, niin sitten kun mä vaikka sanon, että käydäänkö kaupungilla ostaan jotain kivaa, niin sitten se sanoo, että sen iskä ei päästä tai jotain. Sitten mä meen kysymään sen iskältä, että voiko se tulla, niin sitten se heti suuttuu sille tytölle, se sanoo, että sä olet käskenyt sen mennä sanomaan. Että se on semmosta joskus, että sitten mä olen, että joo ei mitään, ollaan vaan täällä, kyllä se mullekin käy. Ajattelin vaan, että jos olisi kiva mennä ulkona käymään vähän. (Tyttö, 17-vuotias, lähtöisin Irakista.)

Toisaalta myös pojat saattoivat puhua niistä oletuksista, joita vanhemmillä on heitä kohtaan. Esimerkiksi 18-vuotias Irakista lähtöisin ollut

poika kertoi, ettei haluaisi mennä niin nuorena naimisiin kuin hänen perheensä ehkä toivoisi:

Mä en oikeen tykkää tästä, että mennään nuorena naimisiin. Sillon ei ole vielä nähnyt elämässä mitään. Sillä [serkulla] ei ole mitään kokemusta eikä mitään. Se on siellä [Irakissa] vaan mennyt naimisiin. Niin mutsi on silleen, että ”Millon te menette naimisiin? Mä haluan nähdä teidän lapsia.” Mä oon et joo, herää nyt. Ei ihan vielä, venaa nyt vähintään joku... Mä ajattelin mennä sitten, kun mä olen joku 25-vuotias, sillon kun koulu on ohi ja sillon kun mä *haluan* mennä naimisiin.

Sitaatti kuvaa neuvottelua, jota nuoret käyvät eri kulttuuristen käytäntöjen välillä. Neuvotteluja käydään myös perheen sisällä, vanhempien ja lasten välillä, jolloin vanhempien haaveet ja odotukset voivat asettua vasten nuorten omia toiveita. Nuori mies vertaa tässä omaa tilannetta samanikäisen, Irakissa asuvan serkkunsa elämäntilanteeseen. Samalla hän vaikuttaa luottavaiselta sen suhteen, että voi toteuttaa omat suunnitelmansa aiheuttamatta sen suurempaa konfliktia.

Kuten esimerkit osoittavat, nuorten kulttuuri ei ole yhtenäinen ja jähmeä vaan jatkuvasti muotoutuva. Eroista neuvoteltiin jatkuvasti ja esimerkiksi tytöt omaksuivat ystävyys-suhteissa erilaisia tapoja toimia tilanteesta riippuen. Kotona ollessaan monet ylittivät yksityisen ja julkisen rajoja osallistumalla aktiivisesti internetin keskusteluihin. Näin he pystyivät yhdistämään erilaisia perheiden, ystäväpiirien ja valtakulttuurin käytäntöjä. Haastatteluista tuli kuitenkin selvästi esille se, että tytöt joutuvat kohtaamaan oletuksia siitä, että he ovat kulttuurinsa vankeja ja tuomittuja oletettuun alisteiseen asemaan. Tässä näkyy mediarepresentaatioiden valta: tytöt puhuvat siitä, kuinka media määrittää vähemmistöjen kulttuureja tietynlaisten stereotyyppien kautta.

Osittain näistä syistä nuorten näytty olevan helpompaa solmia ystävyys-suhteita muiden maahanmuuttajien kanssa kuin kantasuomalaisten kanssa. Jaettu kokemus ulkopuolisuudesta ja erilaisuudesta oli

yhdistävä tekijä. Turkista lähtöisin oleva 17-vuotias tyttö kuvaa jaetun kokemuksen tunnetta seuraavasti:

Yleensä me ollaan, meikäläiset, siis ulkomaalaiset yhdessä, niin, en mä tiedä -- mull on tässä koulussa paljon suomalaisia kavereita, mä pidän niittenkin kanssa hauskaa, mutta mieluummin mä oon ulkomaalaisten kanssa. -- Jokin vetää meitä, kun me puhutaan, sen ymmärtää heti. Ei tarvitse selittää uskonnon kautta, ei kulttuurin kautta, mutta kun puhut suomalaisten kanssa tulee vähän ongelmia uskonnosta.

Tyttö on väsynyt toistuvien stereotyypioiden oikomiseen kantasuomalaisten ystävien kanssa. Sen sijaan transnationaali ystäväpiiri näyttäisi olevan lähtökohtaisesti avoimempi eroille, joita ei tarvitse yhä uudelleen selvittää. Tämä ystäväpiirin rakentuminen kuvastaa ehkä sitä mitä transnationaali sensibiliteetti tai sen puute tarkoittaa arjen tasolla. Ystävyys-suhteissa kyky ymmärtää erilaisia uskontoja ja kulttuurisia lähtökohtia on tärkeä kun elää itse monen kulttuurin keskellä ja neuvottelee erilaisten identiteettiasemien välillä. Tämä voi olla vaikeaa, jos vastassa on vahvasti kansallisen kehyksen kautta lähtevä ajattelu, joka on olettaa kulttuurit jähmeinä ja monoliittisina.

Nuoret asemoivat itsensä lähes poikkeuksetta ulkomaalaisiksi riippumatta siitä olivatko he asuneet Suomessa miltei koko ikänsä vai 4–5 vuotta. Näin he näyttivät omaksuvan aseman, joka heille on annettu hallitsevassa diskurssissa (Baumann 1996, 192) Baumannin mukaan hallitseva diskurssi edustaa sitä valuuttaa, jota ihmisten on käytettävä poliittisten järjestelmien kanssa niin kansallisella kuin paikallisellakin tasolla. Näin hallitsevasta diskurssista tulee ikään kuin muotti, jonka kautta etnisiin vähemmistöihin kuuluvien ihmisten on selitettävä itseään ja esitettävä näkemyksiään.

Toisaalta voidaan ajatella myös niin, että itsensä määrittelemisen ulkomaalaisena on myös vastaveto maahanmuuttaja-termille. Näin ollen nuoret identifioituvat mieluummin ulkomaalaisiksi kuin maahanmuuttajiksi, mikä ehkä paremmin myös ilmentää vallitsevaa

todellisuutta. Suomalaisuus näyttäytyy kapeana kategoriana, johon muualta muuttaneet nuoret eivät ”maahanmuuttajinakaan” mahdu vaan jäävät sen ulkopuolelle.

Osalle haastattelemistani nuorista tilanne näytti turhautavalta, kuten Iranista lähtöisin olevan tytön tapauksessa:

Olin aluksi tyytyväinen, mutta en enää. Nyt haluaisin vain Suomesta pois, haluaisin takaisin. -- Täällä kyse on vain siitä miten meitä pitäisi suvaita. Se on turhautavaa. (Tyttö, 18-vuotias.)

Kokemus itsestä ”ulkomaalaisena” kytkeytyy siihen, miten ihmiset tulevat puhutelluksi suomalaisessa yhteiskunnassa. Tässä mielessä se, kuinka ihmiset kutsutaan mukaan osallisiksi, kansalaisiksi, on merkittävää. Tämä tapahtuu monella tasolla, niin arkisissa kohtaamisissa kuin julkisissa representaatioissa. Tämä liittyy esimerkiksi siihen, millä tavoin etniset vähemmistöt näkyvät ja osallistuvat julkiseen keskusteluun. Ovatko he esimerkiksi mukana television ajankohtaisohjelmissa tai mielipidesivujen debateissa? Myös keskustelun aiheet, teemat ja näkökulmat rakentavat käsityksiä kansallisuudesta ja tähän kytkeytyvästä kansalaisuudesta yhdenmukaisena (Lempiäinen 2002, 23). Jos esimerkiksi maahanmuutosta keskustellaan lähinnä viranomaisten näkökulmasta eräänlaisena ulkoapäin tulevana hallinnan ongelmana (Horsti 2005) tai maahanmuuttoa vastustavien aloitteesta, se tuottaa käsitystä siitä, että maahanmuuttaja on aina ulkopuolinen eikä näin ollen voi olla osa yhteiskuntaa ja sen kansalainen. Näin ollen julkiseen keskusteluun osallistuminen ja pääsy, sen teemojen määrittäminen julkisuudessa, on merkittävä tapa tuottaa ja rakentaa käsitystä yhteiskunnasta. Se luo myös näkemystä siitä, voiko kansalaisuus olla moninaista vai palautuuko se aina tiettyyn etniseen taustaan (Horsti 2005; Raittila 2004; Morley 2000; Stevenson 2003).

Ymmärrys kansakunnasta rakentuu nimenomaan symbolisesti ja tässä mediassa on keskeinen merkitys (Anderson 1983). Käsityksiä siitä, mitä kansakunta on tai voi olla, toisin sanoen keitä siihen kuuluu, kiertetään eri mediateksteissä viihteestä uutisiin. Media tuottaa käsityksiä

kansakunnasta, mutta myös median yleisöstä. Mediarepresentaatiot rakentuvat usein juuri käsitykselle etnisesti yhtenäisestä kansallisesta yleisöstä – ei niinkään monikulttuurisesta väestöstä (Morley 2000; Husband 2000).

Lauren Berlantia ja Michael Warneria (1998) mukaillen voidaan myös puhua normaalin julmuudesta. Normaalin julmuus ei rajaudu vain “normaalin” seksuaalisuuden vaan myös “normaalin” etnisyyden tuottamiseen. Näin ollen diskurssit ja rakenteet, jotka etuoikeuttavat tietyt etnisyydet, ovat osa tätä julmuuden mekanismia. Mediatekstit, jotka ylittävät kansallisia rajoja ja puhuttelevat yleisöjä transnationaalien sensibiliateetin näkökulmasta eivät välttämättä ensisijaista tiettyjä etnisyyksiä yli toisten eivätkä tarkastele maailmaa yhden kansallisuuden kautta (Gillespie 2000). Näin ollen ne voivat avata ja luoda yhteyksiä erojen korostamisen sijaan.

Lopuksi

Nuorten maahanmuuttajien median käyttö kertoo transnationaalista sensibiliateetistä. Nuoret lukevat, katselevat ja kuuntelevat eri lähteitä, monilla eri kielillä. Medialla on merkittävä sosiaalisia suhteita ylläpitävä merkitys, kun suku, perhe ja ystävät ovat hajaantuneet eri puolille maailmaa. Mediaoppitunnit ja haastattelut osoittivat, että nuorten ryhmä oli varsin medialukutaitoinen. Transnationaali median käyttö voi parhaimmillaan vahvistaa lukutaitoa. Opetuksessa maahanmuuton kokemuksesta voidaan hyödyntää resurssina, ei ainoastaan ongelmana tai puutteena. Tämä on lähellä Robinsin ja Aksoyn ajatusta tiedollisesta kokemuksesta ja samalla ajatusta opetuksesta vapauttavana käytäntönä (hooks 1994).

Kuten tämä artikkeli toivottavasti on osoittanut, transnationaali kokemus ei pysähdy median käyttöön vaan on laajemmin osa arkea ja elämäntapaa. Se näkyy tavassa luovia erilaisten tapojen ja sääntöjen välillä sekä tavassa pohtia ja yhdistellä erilaisia kulttuurisia käytäntöjä.

Tämä kuvaa suhdetta kulttuuriin individualistisena ja valintojen kautta rakentuvana. Näin ollen kulttuuri ei ole itsestään selvä, luonnollinen ja ”reflektoimaton konteksti, jonka päälle oma elämä piirretään” (Gordon 1999). Tässä mielessä kulttuurinen herkkyyks tarjoaa myös tilaa moninaisuudelle sukupuolen suhteen ja kyvyille ymmärtää sukupuoli jatkuvasti rakentuvana ja kontekstuaalisena. Elämä maahanmuuttajana ei ole helppoa, jos vastassa ovat stereotyyppiset ja sukupuolittuneet käsitykset siitä kulttuurista, jota oma perhetausta edustaa. Tässäkin tutkimuksessa tuli esiin se, kuinka eri tavoin tytöt ja pojat ovat kulttuuristen oletusten määrittämiä. Erityisesti Lähi-idän alueelta muuttaneet tytöt tulivat arvioituksi kulttuurinsa alistamina uhreina. Kulttuurin ymmärtäminen staattisena, maantieteellisesti sidottuna, perittyinä ja muuttumattomana kuuluu niissä stereotyyppioissa ja oletuksissa, joita erityisesti nuoret tytöt kohtasivat (myös KESKINEN). Tällaisessa kulttuurin kehityksessä on vähän tilaa transnationaalille sensibileteille. Itse asiassa moninaisuus näyttäisi tästä näkökulmasta olevankin pikemmin uhka kuin mahdollisuus. Jos yhdenmukaisuus nähdään kulttuurin keskeisenä arvona, sitä moninaistavat tekijät näyttäivät väistämättä kulttuuria hajottavina.

Sen sijaan ymmärrys kulttuurista dynaamisena voisi avata ymmärrystä myös transnationaalille kokemukselle, joka ei palaudu yhteen totuuteen kulttuurista vaan vaatii erojen ymmärtämistä ja jopa niiden yhdistämistä arjen tasolla. Mediateksteillä on valta rakentaa käsityksiä kulttuurista ja nämä käsitykset kytkeytyvät suoraan siihen, kuinka hyvin esimerkiksi tämän artikkelin nuoret kokevat olevansa osa suomalaista yhteiskuntaa. Toisteisten ja stereotyyppisten kuvastojen sijaan medialla on mahdollisuus tuottaa moninaista ja dynaamista kuvastoa, jossa olisi tilaa transnationaalille kokemukselle ilman että ainoana vaihtoehtona olisi olla ”ulkomaalainen” Suomessa. 🏠